

Гавура В. С.,
магістрант кафедри культурології НаУКМА

Гендер як змінна соціокультурна характеристика

За останній рік війна в Україні, окрім існування в реальності, активно заповонила локальний та міжнародний віртуальні простори. І саме «війна заповонила» замість «новини про війну», адже це більше, ніж новини.

Трагедія, що охопила мільйони людей, стала доступною для перегляду всьому світові: від камер спостереження до мобільних телефонів, від дронів до камер нічного бачення. Усе потрапляє в інтернет. Потім відбувається процес віддзеркалення даних у зворотному напрямку. Тобто фіксуючи реальне, стаючи віртуальним, біт інформації знову конвертується у реальність, але вже змінену, так, зокрема, формується дискурс знання. Особистість не рідко стає носієм та транслятором наративу «ми», а не «я», тобто людина ніби говорить від імені держави, постулюючи тези, які відтворює держава через канали зв'язку з громадськістю. Проте особиста інтенція, сукупність особистих переживань, вражень та чинників оточення спонукає людей до дій.

Після перегляду відео деякі речі стають зрозумілими та очевидними, про інші — люди сперечаються у соціальних мережах, підписують петиції, виходять на мітинги. Якісь відео вражають своєю жорстокістю та мотивують донатити на армію; відео може стати свідченням воєнного злочину; надихнути на волонтерство; розчарувати та вплинути на ментальне здоров'я глядача; відео може стати фіксацією останнього моменту життя солдата з передової або моментом його найбільшого щастя, коли він заїжджає в деокупований Херсон та вихоплює з реальності пару секунд того, як люди тягнуть руки і ридають вітаючи. Солдат знімає це криво, на телефон, визираючи з БМП, але у цьому розмитому відео можна відчутти справжній кінематографічний образ — ейфорія того, хто вижив, відродження чи біль втрати. Відео втручається у наше життя, закарбовується в пам'яті, ми ніби засвідчуємо подію, привласнюємо її собі. Для нашої пам'яті все стане фрагментарним, напіврозмитим, не чітким. Відео сплутаються з реальністю, і буде складно відрізнити, що потрапляло на зіницю нашого ока — пласке зображення на екрані телефону чи подія в реальності.

Чому саме гендер?

Зосереджусь на деяких аспектах та буду намагатись розвірту-

алізувати війну на темі гендеру, його зміни в нашому суспільстві під час повномасштабної російсько-української війни (період — від червня 2022 року до квітня 2023, адже саме в цей час починається активна дискусія в інтернеті про гендерні моделі). В Україні склалась певна політика поведінки себе в суспільстві, вибудувались гендерні практики. Самі по собі такі практики змінюються в певних проміжках часу під впливом різних чинників (вступ до міжнародних декларацій, суспільно впливові скандали, зміни законів, зміни поколінь). Зараз найвпливовішим чинником стала повномасштабна війна. На прикладі соціальної мережі ТікТок можна відслідкувати те, які процеси відбуваються з гендером. ТікТок — це є майданчик для виявлення безлічі дискурсивних влад, там виступають активісти та інфлюенсери думок.

Чому я обрав саме тему гендеру? Є чимало цікавих та важливих тем, які обговорюються в українському інтернеті сьогодні. Але саме гендерна практика зазнає не просто змін, а кардинальних змін. Я не ставлю собі за мету деконструювати гендер, я беру за точку відліку той факт, що детермінізм гендерного конструкту в Україні на сьогоднішній день сформовано як протиставлення чоловік-жінка. Для мене цікавим завданням видається відслідкувати, як цей детермінізм працює в умовах війни, яких змін він зазнає, як виявляється та обговорюється в суспільстві. Про що говорять українці? Чоловіки «мусять» йти на передову, жінки «мусять» чекати їх з війни чи оплакувати їхню смерть, а якщо хочуть приєднатись до чоловіків на фронті, мають дізнатись, які професії будуть їм доступні.

Незалежно від гендеру привабливість людини вимірюється рівнем патріотичності та залученості у боротьбу з росіянами, а непривабливими рисами стали, наприклад, «російськомовність». Жінка-військова все ще переживає через свою жіночність, але сама жіночність змінилась, чим би вона не була до цього. Чоловіки «не мають права» боятись ворога, а повинні приховувати свій страх, жінкам боятись все ще можна. Жінка «мусить» вірно чекати, а чоловік «мусить» героїчно воювати. Говорити про права ЛГБТК+ стає неочікувано на часі, а чоловіки, які за кордоном — боягузи. Відбувається протистояння між консервативним та сучасним, особистим та ідеологічним. Іншими словами, відбувається активний процес.

Наслідки гендерованих програм

Майкл Кімел писав у книзі «Гендероване суспільство» (113): «Наша гендерна соціалізація триває впродовж усього нашого життя. І, що не менш важливо, ми є активними учасниками своєї соціалізації, а не просто пасивними одержувачами культурних про-

грам для належної гендерної поведінки». Чоловік, через те, що він військовозобов'язаний, має йти до територіального центру комплектування та соціальної підтримки, він записує відео про те, що не хоче цього, розказує про можливості уникнути мобілізації, відкрито говорить про незаконні способи це зробити. Дівчина підписує контракт із ЗСУ, знімає себе на відео у військовій формі та пишається тим, що не боїться подивитись страху в очі. Різні люди за різних обставин виявляють себе по-різному. У прив'язці до гендеру цікаво відслідковувати, як змінюється традиційно жіночне чи чоловічнє, толероване в нашому суспільстві через телебачення, рекламні банери чи популярні книжки. Джудіт Батлер, розмірковуючи про гендер, писала (J. Butler, 1999, 22), що гендер є комплексним утворенням, тотальність якого назавжди десь попереду і яке ніколи цілком не є собою у якийсь окремо взятий відрізок часу.

Сьогодні, ті жінки та чоловіки, які не вписуються у гендеровані рамки, зазнають дискримінації. Найзапекліші звинувачення лунають на адресу чоловіків, які виїхали за кордон. Такі чоловіки записують нескінченні відео про те, чому так зробили, вступаючи в дискусію з глядачами у прямих ефірах чи коментарях. Кімел пише (135): «Для декого з нас стати дорослим чоловіком чи жінкою в нашому суспільстві означає плавний і майже безболісний процес переходу до поведінки та поглядів, які видаються нам близькими до самих кісток. А для інших набуття маскулінних чи фемінних рис — це як нескінченні торттури, як страшний сон, у якому ми змушені нещадно придушувати деякі складові свого «Я» на угоду іншим — або, просто, щоб вижити. Проте для більшості з нас життєвий досвід становить щось середнє між цими двома крайнощами. Серед складових нашого ества є такі, які нам подобаються і з якими нам важко розлучатися, а також такі, щодо яких ми відчуваємо, що змушені заради однієї з них жертвувати іншими. (...) Біологія надає сировину, тоді як суспільство й історія забезпечують контекст — той навчальний посібник, яким ми керуємося, вибудовуючи свою ідентичність».

Водночас популяризується інший тип чоловіка — героя, воїна, сміливця, який не боїться ризикувати життям, узяти до рук зброю та піти на передову та який зазвичай приховує своє обличчя. Йому — всі почесті, він — наш грецький напівбог, наш Одисей. Parsons зазначає (М. Кімел, 2003, 128) про «деякі негативні наслідки, зокрема «культ примусової маскулінності»: Західні чоловіки проявляють особливу вразливість у тому, що стосується характерного для підліткового віку потягу до самоствердження у маскулінній поведінці й поглядах, яке може набувати різноманітних форм. Усім

їм притаманна схильність до повстання проти усталених аспектів первісно інституційованої чоловічої ролі, яка полягає у свідомій відповідальності, у педантичному поважанні прав інших та лицарському ставленні до жінок. Самоствердження через фізичну доблесть з ендемічною схильністю до насильства, а отже, й до воєнного ідеалу, становить найскладнішу й найнебезпечнішу потенційну можливість». Отже, виявів чоловічності, їх відтінків та способів репрезентації є декілька, так само як і жіночих. Вони живі, мінливі та відкриваються з різних аспектів в умовах війни. «Гендер — це щось більше, аніж атрибут індивідів; гендер організує й узасаднює поле, в якому перебувають ці індивіди. Інституції нашого життя — сім'ї, місця роботи, навчальні заклади — самі є гендерованими утвореннями, організованими з метою відтворення відмінностей та нерівності між жінками й чоловіками» (М. Кімел, 2003, 132).

Структура української армії сьогодні демонструє упередженість до жінок, водночас застосовуючи примусові інституційні практики до чоловіків. Вступаючи в активну взаємодію з цією інституцією, українці поведуться по-різному, керуючись гендерними парадигмами, на яких вибудовувалась їхня індивідуальність і яка зазнає змін від подібної взаємодії. «Отже, гендер — це не власність індивіда, якась «річ», якою вони володіють, але особлива сукупність манер поведінки, зумовлених конкретними соціальними ситуаціями. А це означає, що гендер змінюється зі зміною ситуації» (М. Кімел, 2003, 140).

Короткі підсумки та анонс

У подальших дослідженнях буде вивчено зміни, яких зазнала структура гендеру в українському суспільстві під час повномасштабної російсько-української війни. Моє дослідження міждисциплінарне. Я буду звертатися до соціології, історії, теорій медіа, образотворчого мистецтва, кіно. Суспільство як організм відіграє велику роль у формуванні гендеру, а історичні події — у його змінах. Я вступатиму в діалог з аудіовізуальними творами, у яких закладені висловлювання різних точок зору: протилежних одна від одної або тих, що повторюються від відео до відео, нагадують вулик, що «гуде» про одне й те саме, формулюючи запит на суспільну реакцію. Таке дослідження дасть змогу досягнути масштаби соціокультурних зсувів гендерних моделей. Та, зрештою, я поділюсь думками про процеси, що чекають нас у майбутньому

Зміни у воєнному суспільстві — це комплексне, складне явище, яке потребує часу на рефлексію. Намагаючись зануритись у відеографічну матерію, виявлятиму в ній закономірності та протиріччя, формуватиму тези, які будуть виникати в ході дослідження, та роби-

ти висновки. Для мене не є важливим, хто саме говорить у тому чи іншому відео. У даному дослідженні я беру до уваги саме дискурс, учасником якого є спікер. До розгляду долучатиму відео, які потрапили в рекомендації ТікТоку, тобто стали вірусними, але також розглядатиму і не популярні, у яких дискутують на більш неочевидні та складні теми. Але в обох випадках акцент буде робитись саме на тому, про що йде мова, а не від імені когось.

Використані джерела:

1. **Judith Butler.** Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity, 1999 Майкл Кіммел, Гендероване суспільство. Київ, 2003.